

KNYGŲ LENTYNA

SAJŪDIS TAMPA ISTORIJA

Įpusėjo treči Lietuvos Atgimimo metai. Dar taip neseniai žengėme pirmuosius atsargius žingsnius sunkiame kelyje į Nepriklausomybę. Nepajutome, kaip pamažu įsibėgėjome, kaip mūsų gyvenimo tėkmė ėmė spartėti, ir nežinia, kada galėsime stabtelėti, atsikvėpti ir laimingi pagalvoti, – kiek daug jau nuveikta. Ne, tokios pabaigos kol kas nematyti. Mes dar tik pirmoje kelio pusėje. Tačiau laikas bėga, įvykiai veja vienas kitą, kai ką pradėdame užmiršti. Todėl be galo svarbūs yra istorikų darbai, parašyti remiantis pirmaisiais šaltiniais, šviežiais dalyvių atsiminimais, asmeniniais įspūdžiais. Prabėgusių įvykių interpretacijos keičiasi jau dabar ir dar ilgai bus įvairios. Tai priklauso ne tik nuo istorikų pažiūrų, bet ir nuo visuomenės, aplinkos, kurioje tyrinėtojas gyvena, kurioje parašyta studija.

Turbūt daugelis esame sukaupę nemažai medžiagos apie pastarųjų trejų metų įvykius, tačiau retai kuris imamės juos analizuoti, apibendrinti. Kol kas istorikai Lietuvoje apsiriboja tik straipsniais. Galbūt tai ir dėsninga, kai įvykiai veja vienas kitą ir vargu ar galėjo kuris nors aktyvus tų įvykių dalyvis (o tokie yra dauguma Lietuvos žmonių) sustoti, susimąstyti ir įvertinti prabėgusius metus. Todėl turbūt neatsitiktinai pirmoji knyga, apibendrinanti 1988–jų metų įvykius Lietuvoje, pasirodė ne čia, o anapus Atlanto, kur galima buvo stabtelėti, susikaupti ir pamąstyti apie tai, kas gi atsitiko tais Lietuvai lemtingais metais. Tą ir padarė amerikietis mokslininkas, įvykių Lietuvoje liudininkas Alfredas Erikas Sennas knygoje "Bundanti Lietuva"¹. Ši studija pasirodė 1990 metų rugsėjo mėnesį.

Autorius, įvertindamas prabėgusių įvykių svarbą, knygoje rašo: "nepaisant to, kas gali atsitikti dėl 1990 metų kovo – balandžio krizės, Lietuva nebegali sugrįžti į savo paklusnią būseną, vyravusią iki 1988–jų. Išaugus dviem kartom po represijų, lietuviai atsibudo ir jų atmintis sugrįžo. Laikui bėgant, Sąjūdžio vadovai pasirinko skirtingus kelius, pati organizacija išgyveno augimo sunkumus, tačiau iniciatyvinė grupė pakeitė tautą, suteikė jai naują savimonę ir sužadino viltį, kad ateitis bus laimingesnė ir vaisingesnė".

Šią knygą autorius skyrė pagerbti "visiems Sąjūdžio vyrams ir moterims, 1988 metais rizikavusiems savo karjera, kad pakeistų Lietuvą".

"Bundanti Lietuva" – tai knyga apie Lietuvoje įvykusią dvasinę revoliuciją, kurios metu pasikeitė lietuvių savimonė ir sustiprėjo pasitikėjimas savimi. Tai knyga apie lūžį lietuvių tautos gyvenime, kai žmonės atmetė kelis dešimtmečius skiepytą paklusnumą ir susitaikymą,

kai svajonės ėmė tapti realiais veiksmais. Šioje studijoje detaliai atskleidžiama Sąjūdžio susikūrimo istorija. Joje vaizdžiai piešiami iniciatyvinės grupės lyderių portretai, neretai remiamasi jų pačių pasisakymais. Be to, knygoje peržvelgiami ir įvertinami daugiataūkstantiniai mitingai 1988–jų vasarą ir rudenį, parodomi Sąjūdžio santykiai su tuometine Lietuvos vadovybe, kompromisai ir konfrontacijos tarp jų, paminimos naujai gimstančios partijos ir organizacijos, atskirame skyriuje detaliai aprašomas pirmasis Sąjūdžio suvažiavimas.

Rašydamas apie knygos paskirtį, A. E. Sennas nurodė, kad ši studija yra skirta kasdieniniam naudojimui, joje atskleidžiamos Lietuvos politikos ištakos ir raida 1988 metų vasarą ir rudenį, didžiausią dėmesį kreipiant į lietuvių istorinės sąmonės vaidmenį nacionalinės sąmonės formavimuisi bei politiniam ir kultūriniam gyvenimui. Laikydamasis šios nuostatos, autorius knygoje nemažai vietos skyrė istorikų veiklos ir vaidmens įvertinimui Lietuvos atgimimo procese. Jis pateikė skirtingų pažiūrų atstovų nuostatas, bandė panagrinėti istorikų pasyvumo ir Lietuvos istorijos mokslų sustingimo priežastis. O jų, anot autoriaus, būta tiek objektyvių, tiek ir subjektyvių.

Studijoje gausu išsamių paaiškinimų, yra chronologinė svarbiausių įvykių lentelė, visas Sąjūdžio iniciatyvinės grupės narių sąrašas, asmenvardžių rodyklė. Knygos reikšmė didesnė ir todėl, kad ji parašyta anglų kalba ir išleista Jungtinėse Amerikos Valstijose. Ji detalai supažindina amerikiečių skaitytojus su įvykiais Lietuvoje, padeda giliau suprasti šių dienų lietuvių siekius, rūpesčius ir problemas. Siekiant Lietuvos nepriklausomybės tarptautinio pripažinimo, Lietuvos istorijos studijos įvairiomis užsienio kalbomis įgauna naują reikšmę. Čia būtinas didesnis ir Lietuvoje gyvenančių istorikų aktyvumas.

Rašyti šią knygą A. E. Senną paskatino tai, kad likimas lėmė jam tapti svarbiausių įvykių liudininku. Lietuvoje autorius lankėsi 1988 m. vasarą ir rudenį, kai vyko pirmieji masiniai mitingai, buvo iškelta trispalvė Gedimino pilyje, įvyko pirmasis Sąjūdžio suvažiavimas, vyko gilūs pasikeitimai tuomet valdančioje LKP. Jam teko būti Lietuvoje ir M. Gorbačiovo vizito metu 1990 m. sausio mėnesį. Šiomet likimas lėmė A. E. Sennui tapti dar vieno svarbaus įvykio – kruvinojo susidorojimo su taikiais gyventojais sausio 13 d. – liudininku. Mokslininkas išsivežė iš Lietuvos sielvarto slegiamą širdį, ir tiek dokumentų, kiek tik pavyko surinkti. Tikimės, kad netolimoje ateityje sulauksime dar vienos istorinės studijos, deja, jau ne vien apie "dainuojančią revoliuciją".

Violeta Motulaitė

1 A. F. Senn. Lithuania awakening. – Los Angeles. – 1990.